

יבמות דף ס"ד, שהתה עשר שנים ולא ילדה

א. יסוד הדין, וההנהגה בזמן הזה

1. **יבמות, דף ס"ד:** "נשא אשה ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה - אינו רשאי לבטל".
2. **כתובות, דף ע"ז:** "אמר רב יהודה אמר רב אסי: אין מעשין אלא לפסולות; כי אמריתה קמיה דשמואל, אמר: כגון אלמנה לכהן גדול, וגרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ממזרת ונתינה לישראל, בת ישראל לנתין ולממזר, אבל נשא אשה ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה - אין כופין אותו; ורב תחליפא בר אבימי אמר שמואל: אפילו נשא אשה ושהה עמה י" שנים ולא ילדה, כופין אותו".
3. **תוספות יבמות שם (וראה שם באריכות בעניין חיוב כתובה):** "דלמ"ד אין כופין ... לא משמע "יוציא" לכפיה אלא היכא שעושה לאשה שלא כדין, אבל הכא שאינו אלא משום דאינו רשאי לבטל מפריה ורביה לא משמע לשון כפיה".
4. **רמב"ם אישות, ט"ו ז':** "נשא אשה ושהתה עמו עשר שנים ולא ילדה הרי זה יוציא ויתן כתובה או ישא אשה הראויה לילד, ואם לא רצה להוציא כופין אותו ומכין אותו בשוט עד שיוציא".
5. **רשב"א יבמות, שם:** "הא דאמרין ללמדך שאין ישיבת חוצה לארץ עולה מן המנין לאו למימרא שאין עושין מעשה בחוצה לארץ דאף בחוצה לארץ כיון ששהה עמה עשר שנים ולא נבנה ממנה שוב לא יבנה, ומצות פריה ורביה לאו מצוה תלויה בארץ היא, אלא משום דאברהם אבינו עקר היה ולא זכה ליבנות עד שעלה לארץ כדכתיב לך לך מארצך וכשעלה לארץ מקום הראוי לו ליבנות שם אף על פי ששהה שם קצת ימים ולא ילדה לא נשא את הגר עד ששהה שם עשר שנים דאלמא ישיבתו עמה חוצה לארץ לא עלו לחשבון העשר שנים דכולן ראויין לפקידה בעינן".
6. **אור זרוע א', יבום וקידושין תרנ"ג:** "נשא אשה בארץ ישראל ושהתה עמו עשר שנים ולא ילדה אינו רשאי ליבטל מן הבנים אלא או יגרשנה ויתן לה כתוב' או ישא אחרת עמה ואם אינו [רוצה] לגרשה כופין אותו בשוטים לגרשה ... אבל נשא אשה בחו"ל אף על פי ששהתה עמו שנים מרובו' ולא ילדה אין כופין אותו להוציא דשמא משום חו"ל הן עקורין".
7. **שו"ת הריב"ש, ט"ו:** "מליצי ריעי ראיתי שאלתכם על דבר האיש אנשמואל עראמה שרצה לישא זקנה אחת בת תשעים שנה או יותר והיא אלמנת אנבונפוש פרג' מבלנסיא'. והקהל מיחו בידו ולא נתנו לו רשות לישאנה. לפי שאינו נושא לשם נשואים אלא שנתן עיניו בממון, כי הזקנה הנזכרת יש לה כמו פ' כפולות של זהב ועוד שאין לו בנים. ואנשמואל הנזכר הטיח דברים כנגד הדיין וקצת בני הקהל עד שהלך לאדון העיר ואמר לו אדוני אלו היהודים מנעוני מלישא אשה איני יודע על מה ועל מה. רק שטענו לפי שהי' זקנה לא תנשא ואין זה מחק השם יתברך ואינו מדין תורתנו אלא כל הרוצה ליטול כמו שיזדמן קטן לזקנה וזקן לקטנה וכך הוא מנהגנו בכל עיר ועיר. ואתם השבתם לאדון העיר כי לא יעשה כן בישראל עד שלא קיים פריה ורביה, והוא עודנו מחזיק. והסכמתם עם אדון העיר לכתוב אלי שאודיע לכם דעתי בזה לפי הדין. זאת היא שאלתכם.
תשובה מי שאין לו בנים אין לו לישא אשה אלא בת בנים. ומי שיש לו בנים וכבר קיים מצות פריה ורביה נושא אשה אף על פי שאינה בת בנים ... ובודאי שאם לא קיים מצות פריה ורביה ואין לו אשה אחרת ראויה לבנים ובא לישא אשה שאינה בת בנים שורת הדין שב"ד מונעין אותו מלישאנה. שהרי שנינו (יבמות סד) נשא אשה ושהתה עמו י" שנים ולא ילדה אינו רשאי ליבטל ... ובכתובות אסיקנא דכופין אותו בשוטים להוציא ... והי' לזקנה וכ"ש הוא, שהרי העקרה מקרה הוא שקרה לה מחמת חולי ואפשר להתרפאות ממנו, מה שאין כן בזקנה שאין לה רפואה, שמכיון שפסק ממנה הארח מחמת זקנה שוב אין לה תקנה מדרך הטבע. ואפי' מי שיש לו בנים וכבר קיים מצות פריה ורביה אף על פי שאינו חייב מה"ת = מן - התורה = לישא אשה בת בנים אמנם ממצות חכמים לכתחלה יש לו לישא אשה בת בנים. דקיי"ל כר' יהושע דאמר נשא אשה בילדותו ישא אשה בזקנותו ...
- אמנם כל זה שורת הדין לפי הגמ' אבל מה נעשה שלא ראינו בימינו ולא שמענו מכמה דורות ב"ד שנוקק לזה לכופ' ולהוציא באשה ששהתה עמו בעלה עשר שנים ולא ילדה או שהיא זקנה ואף אם אין לו בנים, ומן הדין היה לב"ד לכופ' אותו או להוציאה או לקחת עליה אשה בת בנים ... וכן לא ראינו ב"ד שנוקק למחות במי שנושא קטנה ואף על פי שהגיע הוא לפרק חיוב פו"ר ואין לו בנים ואף על פי שדינה כזקנה ...
- וכן אמרו (קדושין מא) אסור לאדם שיקדש את בתו עד שתגדל ותאמר בפלוני אני רוצה, ומימינו לא ראינו מי שמיחה בזה. וכן בבית כהן או בת תלמיד חכם לעם הארץ וכן בת ע"ה לת"ח. ולזה אם היו ב"ד נוקקין לדקדק ע"פ שורת הדין

בענייני הזווגים לכפותם היו צריכין לכפות את כלם ורוב הנשים הבאות בימים היו יוצאות ונוטלת כתובה ונדוניא וליכא כתובה דלא רמו בה תיגרא ותרבה הקטטה והמריבה. ולזה העלימו חכמי הדורות את עיניהם בענייני הזווגין שלא למנעם אין צ"ל שלא להפרידם כל ששניהם רוצים ואין בנשואין ההם לא משום ערוה ולא משום אסור קדושה. ודי להם לדונם ע"פ הדין כשיש מחלוקת בין איש לאשתו על זה ונגשו אל המשפט ושפטום ע"פ התורה.

ולכן בנדון שלפניכם אם הזקנה ההיא ניחא לה דליפוק עלה שמא דאישות ושיהיה לה הבעל במקום בן חוטרא לידה ומרה לקבורה ומצאה זה שרוצה לישאנה מפני דוחקו ואם אין לו בנים אם תרצו להעלים עיניכם כאשר נהגו בהרבה קהלות גדולות וטובות מלאות חכמים ואנשי מעשה הרשות בידכם ... אמנם אם תרצו להחמיר עליו ולהיות מדת הדין הגמור מתנוחה כנגדו מפני שהטיח דברים כנגד הדיין וקצת מבני קהלכם לפי מה שבא בשאלתכם הרשות בידכם. שאין לו לדיין אלא מה שענינו רואות. זהו מה שני"ל בזה וחתמתי שמי אני הדורש שלומכם ובאהבתכם נאמן העלוב יצחק ב"ר ששת זלה"ה.

8. **שולחן ערוך ורמ"א אבן העזר, קנ"ד י':** "נשא אשה ושהתה עמו עשר שנים ולא ילדה, יוציא ויתן כתובה או ישא אשה הראויה לילד. ואם לא ירצה, כופין אותו עד שיצא. הגה: ... ועיין לעיל סימן א' דבזמן הזה אין נוהגין לכופ כלל".

9. **הגהת הרמ"א אבן העזר, א' ג':** "ובזמן הזה נהגו שלא לכופ על זה. וכן מי שלא קיים פריה ורביה ובא לישא אשה שאינה בת בנים, כגון עקרה וזקנה או קטנה, משום שחושק בה או משום ממון שלה, אעפ"י שמדינא היה למחות בו, לא נהגו מכמה דורות לדקדק בענין הזיווגים. ואפילו נשא אשה ושהה עמה עשרה שנים לא נהגו לכופ אותו לגרשה, אף על פי שלא קיים פריה ורביה, וכן בשאר ענייני זיווגים. (ריב"ש סימן ט"ו), ובלבד שלא תהא אסורה עליו".

10. **שם, י':** "ומ"מ בכל מדינות אלו התקנה והמנהג במקומו עומד, ואין נושאין שתי נשים, וכופין בחרמות ונדויין מי שעובר ונושא ב' נשים לגרש אחת מהן. וי"א דבזמן הזה אין לכופ מי שעבר חרם ר"ג (ב"י סי' פ"ז), מאחר שכבר נשלם אלף החמישי (שם בשם מהרי"ק), ואין נוהגין כן".

11. **שו"ת יביע אומר אבן העזר, ג' כ"א:** "ומכ"ש לפמ"ש מהר"י נבון בס' קרית מלך רב (פט"ו מה' אישות ה"ב) ע"ד הרמ"א הנ"ל, מה מאד תמיהני על המנהג הרע הזה (שאין כופין גם לרווק שעברו עליו כ' שנה), שאין לו ע"מ לסמוך, והוא היפך דין תורה, שמלבד שמבטל מ"ע דפו"ר, עוד בא לידי הרהורים רעים ושו"ל. וכן ארז"ל שכל מי שאינו עוסק בפו"ר כאילו שופך דמים וממעט הדמות וגורם לשכינה שתסתלק מישראל. ולענ"ד עון זה גרם לנו אורך הגלות ואומר אני כל דיין שלא יכופ ע"ז ויעלים עיניו הוא יורש גיהנם. ושלי"ב. ע"כ. וכן הובא להלכה בברכ"י אה"ע (סי' א סק"י). ושאין להשגיח במנהג".

12. **שיר השירים רבה, פרשה א':** "ד"א נגילה ונשמחה בך, תמן תנינן נשא אדם אשה ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה אינו רשאי ליבטל, אמר רבי אידי מעשה באשה אחת בצידן ששהתה עשר שנים עם בעלה ולא ילדה, אתון גבי ר' שמעון בן יוחאי בעיין למשתבקא דין מדין אמר להון חייכון כשם שנזדווגתם זה לזה במאכל ובמשתה כך אין אתם מתפרשים אלא מתוך מאכל ומשתה, הלכו בדרכיו ועשו לעצמן י"ט ועשו סעודה גדולה ושכרתו יותר מדאי, כיון שנתייבשה דעתו עליו אמר לה בתי ראי כל חפץ טוב שיש לי בבית וטלי אותו ולכי לבית אביך, מה עשתה היא לאחר שישן רמזה לעבדיה ולשפחותיה ואמרה להם שאוהו במטה וקחו אותו והוליכוהו לבית אבא, בחצי הלילה ננער משנתיה כיון דפג חמריה אמר לה בתי היכן אני נתון אמרה ליה בבית אבא אמר לה מה לי לבית אביך, אמרה ליה ולא כך אמרת לי בערב כל חפץ טוב שיש בביתי טלי אותו ולכי לבית אביך אין חפץ טוב לי בעולם יותר ממך, הלכו להם אצל רבי שמעון בן יוחאי ועמד והתפלל עליהם ונפקדו ללמדך מה הקדוש ברוך הוא פוקד עקרות אף צדיקים פוקדים עקרות. והרי דברים קל וחומר ומה אם בשר ודם על שאמר לבשר ודם שכמותו אין לי חפץ בעולם טוב ממך נפקדו, ישראל הממחכים לישועת הקב"ה בכל יום ואומרים אין לנו חפץ טוב בעולם אלא אתה עאכ"ו".

ב. היקף הדין (אישה שהפילה, נולדו בנים ולא בנות וכו')

13. **רשב"א יבמות, דף ס"ד:** "ואם הפילה מונה משעה שהפילה. פירשו בירושלמי דה"ה להיו לה בנים ומתו דגרסינן התם היו לה בנים ומתו מונה משעה שמתו, ומדקתני במתני' ולא ילדה משמע דוקא כל שלא ילדה הא ילדה ויש לה ולד חי ואפי' אחד אין כופין אותו להוציא ואף על פי שמוציאין ממנו זו שלא ילדה כלל עד שיהיו לו זכר ונקבה מאחרת מ"מ כיון

שילדה לו זו אין מוציאין אותה ממנו. ואפשר דלא ילדה לו דקתני כדי שיעור פריה ורביה קאמר וארישא סמיך דתני לא
בטל מפריה ורביה אלא אם כן יש לו בנים ועלה קתני לא ילדה לו כלומר כאותו שיעור, והראשון נראה לי עיקר".

14. **הגהת הרמ"א אבן העזר, קנ"ד י'**: "י"א דכ"ז דלא הוליד כלל, אבל אם הוליד זרע קיימא, אף על פי שלא קיים עדיין
פריה ורביה, אין כופין אותו להוציא (ריב"ש סימן ט"ו)".

15. **שו"ת נודע ביהודה תניינא, אבן העזר ק"ב**: ואמנם אני תמה שהרי"ף והרמב"ם והרא"ש שלשה עמודי הוראה לא הזכירו
בחיבוריהם דברי הירושלמי ואם נימא שסוברים כיון שלא נזכר דבר זה בתלמודא דידן נדחים דברי הירושלמי מהלכה
צריכין אנו לדון מה דעתם בהיו לה בנים ומתו. ונראה דאלמלא דברי הירושלמי מצד הסברא היה הדין בהיו לה בנים
ומתו שמונין משעה שפסקה מלדת שהרי עתה שכבר מתו מוטל עליו מצות פ"ו וכיון שזו כבר פסקה מלדת זה עשר שנים
אמרין ששוב לא תלד ממנו וחייב לישא אחרת ויוציא את זו כמו בלא ילדה כלל דמ"ש אלא שיש מקום לומר להיפוך
דאלמלא דברי הירושלמי היינו אומרים כיון דכבר ילדה שוב אינו צריך לישא אחרת כלל וימתין אולי תלד עוד כיון שכבר
ילדה ... ועוד נלע"ד למה השמיטו הני תלתא עמודי הוראה דברי הירושלמי ואין זה דרכם לדחות דברי הירושלמי במקום
שאין בתלמוד בבלי סתירה נגד הירושלמי. ולכן נלע"ד כסברת הרשב"א בתשובה הנ"ל שכל שילדה פעם אחת שוב אמרין
שתתפא ואין כופין אותו להוציא".

16. **שו"ת אבני נזר, אבן העזר א' אותיות ח'-ט'**: "ולכאורה הי' נראה טעם לרמ"א, דהנה קי"ל דאין אדם מחוייב ליתן, אפי'
בשביל מצוה עוברת, הון רב, כמבואר באו"ח סי' תרנ"ו [סעי' א'], ולגרש את אשתו הוא יותר מהון רב, ובסנהדרין (כ"ב
ע"א) קשין גירושין שהרי דוד התירו לו ליחד ולא התירו לגרש, הנה שלגרש אשתו חמור מיחוד של פנוי ואין מתירין
איסור דרבנן בשביל הפסד הון רב, ובשבת אין מתירין רק שבות דשבות [זולת במקום שיש לחוש שיבוא לידי איסור תורה
אם לא נתיר לו] ואף בזה רמב"ן חולק [תורת האדם שער המיחוש ד"ה אבל] ומה שחייב לגרש באין לו וולד כלל, דזה
חמור מאד שלא ימחה שמו מישראל והתירה התורה משום זה אשת אח דבכרת, אבל ביש לו וולד אחד שוב לא חמור
משאר מ"ע, כן נ"ל ליישב דברי רמ"א:

אך מאחר שברשב"א וריב"ש מבואר להיפוך נראה לי לחלק בין שאר מ"ע כגון לולב וכדומה שאם לא יקח לולב בחג
הסוכות זה מ"מ לא בטלה ממנו מצות לולב בכללות, שאם אין לו לולב בחג הזה יהי' לו בחג סוכות אחר, אבל בנים אם
ימות בלא בנים כשיעור דהיינו בן ובת בטלה ממנו המצוה בכללה [וידוע שכל נפש מישראל צריכה לקיים כל המצוות,
ובספרי המקובלים שהאדם צריך להתגלגל אפי' בשביל מצוה אחת שלא קיימה מעולם, וכל נשמה צריכה להתגלגל להיות
כהן לפעמים או עכ"פ בחי' עיבור כדי לקיים כל המצוות, ועל כן אם ימות בלא מצוה אחת שחסרה לו, שמא לא קיימה
נשמתו מצוה זו מעולם ויהי' מוכרח להתגלגל] על כן את כל הונו יתן ואף לגרש אשתו כדי לקיימה".

ג. עקרותן של אמהות ותפילתם של צדיקים

17. **יבמות, דף ס"ד (ובעין זה חולין, דף ס')**: "א"ר יצחק: מפני מה היו אבותינו עקורים? מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתן של
צדיקים. א"ר יצחק: למה נמשלה תפלתן של צדיקים כעתר? מה עתר זה מהפך התבואה ממקום למקום, כך תפלתן של
צדיקים מהפכת מדותיו של הקדוש ברוך הוא ממדת רגזנות למדת רחמנות".

18. **מאירי, שם**: "לעולם אל יתיאש אדם מן התפלה שאין הפרגוד ננעל בפניה דרך הערה אמרו ויעתר לו ה' למה נמשלה
תפלה לעתר מה עתר זה מהפך את התבואה בגורן ממקום למקום אף תפלתן של צדיקים מהפכת דעתו של הב"ה ממדת
רגזנות למדת רחמנות הה"ד ויעתר לו ה' וכן אמרו שרה אמנו אילונית היתה שנאמר אין לה ולד אפילו בית ולד לא היה
לה ואעפ"כ נשתנה הטבע וילדה לה".

19. **שו"ת הרשב"א, ה' נ' (התשובה עוסקת בנוסח "ברוך אתה", וראה גם נפש החיים ב' י')**: "וכבר אמרו (בחולין דף ס'
ע"ב) שהקב"ה מתאוה לתפלתן של ישראל. וכך היא המדה שהשי"ת כך חייבה חכמתו שע"י תפלת חסידיו וברכותיהם
יתרצה ויתרבה טובו למברכיו ומכירי טובו. כן הוא הענין לפי דעתי אף על פי שיש פנימי זולת זה לאשר זיכה אותו השם
ית' להתבונן בס' תורתו".

20. **הערות הגרי"ש אלישיב, חולין שם**: "שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים. משום שבכך שהצדיק מתפלל ונענית
בקשתו, זה מביא את הצדיק לאהבה ודביקות בה', והקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים כדי להרבות אהבתם להקב"ה".

21. שם משמאל, פרשת ויצא: "ועל דרך זה יש לפרש גם כאן דבדאי אם לא היו האמהות מתפללות על בנים נמי היו מולידות, שהרי על דבר זה תלוי כל בנין העולם, כי באם ח"ו לא נולד עם ישראל הי' העולם חוזר לתוהו ובוהו, ובלתי אפשר שהי' תלוי במקרה ואפשר, אך אם לא היו מתפללות היו מולידות בחסד ה' ובעתיקא הי' תליא מילתא. והנה ידוע שדבר הבא בחסד גמור איננו מתקיים כל כך ומצויים מקטריגים לאמור כל אפיא שוין, וע"כ יותר טוב הבא ע"י התעוררות מעשי התחתונים, וכטעם כלל ביאת הנשמה לעוה"ז. ע"כ נתעקרו האמהות כדי שיתפללו ויהי' הכל באופן הטוב יותר ויותר, ובאם לא התפללו מחמת שלא היו עקרות בטבע היו להם בנים בהכרח והיתה ביאת עם ישראל לעולם בחסד גמור ובעתיקא תליא מילתא, ולא הי' כ"כ באופן הטוב".

22. רבינו בחיי, פרשת תולדות: "ומכאן יש ללמוד עוד כח התפלה שהיא גדולה מאד ואפילו לשנות הטבע. ומטעם זה הזכיר לשון "ויעתר" ולא אמר ויתפלל או ויצעק, ושאר הלשונות, כי הוא מלשון עתר, וכן הבינו ז"ל, הוא שאמרו בפ"ק דסוכה: למה נמשלה תפלתן של צדיקים לעתר, מה עתר זה מהפך הגורן הזה ממקום למקום, כך תפלתן של צדיקים מהפכת דעתו של הקדוש ברוך הוא ממדת אכזריות למדת רחמנות. באורו: מה העתר מהפך את התבואה ממטה למעלה, ואח"כ מפלת ממעלה למטה, כך הצדיק בתפלתו מחשבתו משוטטת ועולה ממטה למעלה ואח"כ ממשיך ומוריד השפע ממעלה למטה. וכן פירשוהו עוד מלשון רבוי תפלה, מענין: (יחזקאל ח, יא) "ועתר ענן הקטרת עולה".

23. מהר"ל בחידושי אגדות, יבמות שם (וכן בקצרה בדרשות הר"ן, דרוש ב'): "ודבר זה ענין מופלג, כי האבות הם אבות העולם ויסוד העולם. וכאשר האבות והיסודות קשורים בו הרי כל העולם קשור בו ית' כאשר ראוי. וזה שאמר שהקב"ה מתאווה לתפלתן של צדיקים שהם יסודי העולם, כי התפלה היא התקשרות העלול בעלה הרי כל העולם מקושר בו. ואף שאר צדיקים ג"כ כך ומפני שהם עיקר העולם ומתדבק העלול בעלתו ית' לפיכך היו עקורים, ודבר זה אינו שייך באחר כי אם בצדיק שהוא נחשב עלול בפרט בישראל שנקראו בנים למקום".

24. בעל שם טוב, פרשת נח: "הבעל שם טוב הקדוש ז"ל אמר מה שבא לאדם מחשבות זרות ומבלבלים אותו בשעת התפילה הוא אדרבה סימן טוב, על פי משל, דלפני מלך בשר ודם יש כמה מחיצות ושומרים לפתחים, שלא לגשת אליו, ופעמים מזדמן שאחד רוצה לילך עם המבוקש אל המלך והשומרים יודעים שזה יהיה רע להם, ואז אם זה ההולך אינו חשוב והגון, והרי ודאי להם שלא יפעול כרצונו כי המלך לא ישגיח עליו כלל, אז תיכף כשזה האיש אומר להשומרים שיניחוהו לעבור הפתחים והמחיצות תיכף פותחים לו כי מה איכפת להו, מה שאין כן אם זה האיש הוא שר וחשוב לפני המלך אז אשתמוטי קא משתמטי ליה בכל היכולת לדחותו בלך ושוב, שרצונם שלא יבוא לפני המלך בידועם כי רע יהיה להם, כי דבריו יתקבלו לפני המלך, כמו כן נמי ענין התפילה ידוע כי הוא התקשרות להעלות ניצוצות הקדושות מהסיטרא אחרא רחמנא ליצלן ומכל דברים השפלים, וזה רע להם, לכן אם איש פשוט בא להתפלל לפני הקדוש ברוך הוא אשר גם בלאו הכי תפילתו איננה כל כך כהוגן ולא תעשה בהם רושם, אז מניחין אותו ואין מבלבלין אותו כל כך, מה שאין כן באיש הירא, אשר תפילתו תעשה פרי למטה ושורש למעלה אז מתגברין הסיטרא אחרא בכל היכולת ומבלבלין אותו במחשבות זרות, והמשכיל היודע זאת מתגבר בכל כוחו עליהם וצועק בקול מר אבי הושיעני, והקב"ה מתאווה לתפלתן של ישראל, אז נפתחין כל המחיצות והפתחים, וגורם תיקון הראוי, להעלות הניצוצות הקדושים, ופועל ישועות".